

17. Serheichuk O.A. "Democracy and the guarantees of legality in public administration from the standpoint of science of administrative law" / O.A. Serheichuk // *«Democracy ta pravo : problems of vzaemovplivu and vzaemozalezhnosti»* (Kyiv, on October, 26 in 2007) / O.V. Skrypniuk. – Kharkiv : «Pravo», 2008. – P. 234-236.
18. Samokhvalov V.V. "The principles and requirements of legality as a guarantee of its justice" / Viacheslav Viktorovych Samokhvalov // *Derzhava i pravo : zbirnik naukovikh prac'. Yuridichni i politichni nauki.* – Kyiv : Institute of the state and right for the name of V.M. Koreckiy of NAN of Ukraine, 2001. – Iss. 12. – P. 29-33.

УДК 349: 341.215.43 (477)

МІГРАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК НОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Супруновський А.І., к.ю.н., доцент

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна*

Визначено об'єктивні передумови існування міграційного права України. Охарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження міграційного права. Пропонуються визначення понятійно-категоріального апарату дослідження, засновані на критичному осмисленні наукових досягнень у цій сфері. Надано визначення міграційного права як галузі права, розкрито його специфіку.

Ключові слова: система права України, галузь права, міграція, міграційно-правові відносини, джерела міграційного права, принципи міграційного права.

МИГРАЦИОННОЕ ПРАВО КАК НОВАЯ ОТРАСЛЬ УКРАИНСКОГО ПРАВА: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

Супруновский А.И.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
ул. Фонтанская дорога, 23, г. Одесса, Украина*

Определены объективные предпосылки существования миграционного права Украины. Охарактеризован понятийно-категориальный аппарат исследования миграционного права. Предлагаются определения понятийно-категориального аппарата исследования, основанные на критическом осмыслении научных достижений в этой сфере. Дано определение миграционного права как отрасли права, раскрыта его специфика.

Ключевые слова: система права, отрасль права, миграция, миграционно-правовые отношения, источники миграционного права, принципы миграционного права.

MIGRATION LAW AS A NEW BRANCH OF UKRAINIAN LAW: TO THE RAISING OF THE QUESTION

Suprunovsky A.I.

National University "Odessa Law Academy", str. Fontanska Doroha, 23, Odessa, Ukraine

In the article the author determines that migration law of Ukraine has all the stable features that characterize it as a complex area of law in the system of Ukrainian law, because it regards public and social interests. This constitutes a separate subject of regulation, and a separate set of authoritative and legal means of state influence on the participants of the regulated social relations.

Migration Law of Ukraine is an independent branch of the national legal system, which shall be understood as scientifically based, objectively existing relationship of institutions and regulations that constitute a single independent branch of law. It is the internal construction, determined order and placement of its constituent parts, due to the nature of migratory relations. Considering the system of

migration law of Ukraine from the perspective of internal construction, it is necessary to structurally isolate the elements: immigration and legal rules and institutions of migration law.

The scholars distinguish internal and mixed migration legal institutions. Thus, internal institutes are immigration institute, emigration institute, institute of departure from Ukraine, institute of freedom of movement through Ukraine, institutes of returning repressed persons, formerly deported peoples and others. An example of mixed migration legal institute of Ukraine is institute of extradition, because the arising social relationships in this area can not be regulated by only one branch of law.

The objective preconditions of the migration law of Ukraine are determined. The concepts and categories of the research of the migration law are described. The definition of conceptual and categorical apparatus of study is proposed, based on a critical understanding of scientific advances in this field. The definition of immigration law is given, its specificity is disclosed.

Key words: system of law of Ukraine, branch of law, migration, migratory relations, sources of migration law, principles of migration law.

За останнє десятиліття політико-правова карта світу кардинально змінилася. Науково-технічний прогрес та інтенсивний розвиток міждержавних відносин значно прискорили й істотно змінили процеси інтернаціоналізації економічного, правового та інших аспектів життя суспільства. Істотно зріс взаємозв'язок і взаємозалежність держав, що обумовлюється глобальними проблемами, від вирішення яких залежить існування людства [1].

У зв'язку з активізацією та зростанням інтеграційних процесів між державами актуалізуються питання появи нових галузей права, що пов'язано насамперед із розширенням кола об'єктів правового регулювання. Таке розширення обумовлюється виникненням на сучасному етапі розвитку суспільства нових відносин, які через свою соціальну значущість повинні врегульовуватися правом. Саме наявність публічного інтересу обумовлює появу нормативних актів, які регулюють такі відносини [2].

У контексті процесів, пов'язаних із формуванням правової системи України, які обумовлюються бурхливим розвитком законодавства, нерідко говорять про виникнення нових галузей права. Найчастіше подібні процеси є безпідставними, не мають підстав ні в практиці розвитку правовідносин у відповідній сфері, ні в теоретико-методологічному контексті, ні в закономірностях розвитку правової системи. При цьому вирішення проблем зводиться до заповнення пропусків правового регулювання, усунення або подолання колізій, дублювання правових норм. Наприклад, за досить високого рівня розвитку певної сфери громадських стосунків їх регулювання нормами різних галузей законодавства зустрічає труднощі, що зрештою призводить до проблем реалізації прав і свобод людини, оскільки, по-перше, представляє різні методи правового регулювання, по-друге, реалізацію різних функцій, які має та або інша галузь, а по-третє, розмиває ціннісний і нормативний зміст права, що реалізується. Це є важливим підґрунтям формування галузевої правової специфіки нормативно-правового забезпечення й регулювання цієї сукупності громадських відносин, що й означає формування галузі права, яка характеризується низкою особливостей, що відрізняють її від інших галузей системи права, а саме: принципами права, правовідносинами, суб'єктом та об'єктом правового регулювання, предметом і методом правового регулювання, функціями права.

Останнім часом міграційне право України еволюціонувало, що пов'язується з розвитком міграції як явища.

Оскільки міграція населення, набуваючи не бачених раніше масштабів, досить швидко змінює реальну картину світу, великого значення набуває вивчення й осмислення цього явища, його прогнозування та оптимізація на рівні як окремих держав, так і міждержавних утворень. Це повною мірою стосується й України.

Сьогодні Україна зіткнулася з широкомасштабними та практично безконтрольними процесами міграції населення. Країна, яка рік тому не мала жодних внутрішніх переміщень осіб, зараз має таких осіб у величезній кількості. Згідно з даними ООН щодо тимчасово переміщених осіб в Україні на середину лютого 2015 р. всього в Україні й суміжних

державках налічувалося 1 042 100 тимчасово переміщених осіб. При цьому варто зазначити, що в статистиці враховуються лише офіційно зареєстровані особи. Найбільше українських переселенців у Росії – 542 800 осіб, серед яких 264 800 попросили статусу біженця. На другому місці за цим показником знаходиться Республіка Білорусь, де 700 осіб стали біженцями та ще 80 000 чоловік просто тимчасово проживають на території. 35 000 українців перебуває в Польщі (статус біженця отримали 2 700 осіб). Загальна кількість українців, що сховалися в інших країнах, складає 406 000 чоловік, 268 300 осіб попросили статусу біженця. У середині України найбільший вплив переселенців спостерігається в Донецькій, Луганській областях, Харкові та Києві [3].

Міграційне право – це система юридичних норм, які регулюють міграційні стосунки, що виникають унаслідок в'їзду до країни, виїзду з країни, перебування або проживання на її території. У формуванні міграційного права як заходи свободи й справедливості, системи норм провідну роль відіграють діючі в ньому такі правові принципи, як «свобода пересування та вибору місця перебування й проживання», «законність перебування й проживання», «реєстрація за місцем перебування та проживання».

Основним серед правових проблем міграційного права України є питання самостійності міграційного права як галузі в системі національного права України.

Вважаємо, що об'єктивними передумовами існування міграційного права України є загальні конституційні засади функціонування держави, які вже сформувалися: суверенітет, демократичні перетворення, соціальність і гуманізм держави, утвердження верховенства прав і свобод людини й громадянина.

Тривалий час вважалося, що міграційні суспільні відносини регулюються нормами низки інших галузей права України: конституційного, адміністративного, кримінального тощо. Так, інститут правового статусу іноземців та осіб без громадянства, інститут притулку традиційно належали лише до інститутів конституційного права; інститут свободи пересування, інститут вільного вибору місця проживання – до адміністративного й житлового права; інститут екстрадиції – до кримінального права. Нині ці інститути набули додаткової якості змішаного інституту, що утворився на межі зіткнення суміжних галузей права. Тобто вони стали міжгалузевими, комплексними інститутами. Щодо міграційного права України, то міграційним інститутом воно стало завдяки присутності міграційних процесів фізичних осіб. Загальним є те, що міграційні правові норми в сукупності регулюють міграційні процеси, пов'язані з переміщенням фізичних осіб, що становить предмет міграційного права України як самостійної галузі права [4].

Безумовно, предмет цього права виходить із поняття міграції фізичних осіб як комплексу суспільних відносин. Водночас зміст понять «міграція фізичних осіб» та «міграційні процеси» повністю не збігається. Міграція містить статичний елемент, є добровільним свідомим територіальним переміщенням фізичної особи, пов'язаним зі зміною її статусу. А міграційні процеси як динамічний елемент відображають ознаки міграційних відносин, а також розвиток залежних від них наслідків, тобто є частиною міграції. Без усвідомлення цієї відмінності не можна виокремити властивості та якості суб'єктів міграційних відносин.

Визначення міграції та міграційного права надають соціологи, політологи. Існує демографічне визначення, однак на законодавчому рівні це питання не має закріплення. Термін «міграція» походить від латинського слова *migratio*, що означає «переміщення, переселення». Соціологічний словник визначає міграцію як географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі. Схоже тлумачення міститься також у демографічному енциклопедичному словнику: «Міграція населення – переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час» [5]. А.У. Хомра під міграцією населення розуміє «територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання» [6].

Як бачимо, у цих (і багатьох інших) визначеннях до уваги не беруться короткострокові міграції та не зазначається, на який саме період потрібно змінити місце проживання, щоб ця зміна вважалася міграцією.

Юридична енциклопедія так трактує поняття міграції: «Міграція – переселення, переміщення населення: всередині країни – внутрішня міграція населення, з однієї країни до іншої – зовнішня міграція населення» [7]. М.Д. Романюк говорить про офіційну та нелегальну форми міграції. На його думку, офіційна міграція спостерігається, коли людина змінює місце свого постійного проживання, у тому числі шляхом переїзду на постійне проживання за кордон, на підставі офіційного дозволу сторони, яка приймає, а нелегальна міграція – коли такого дозволу немає [8]. Зарубіжний дослідник М. Пулен розглядає міграцію в просторовому й часовому вимірах. З точки зору просторового виміру міжнародна міграція – це зміна країни звичного місця проживання, тобто місце виїзду та в'їзду – це дві різні країни, а під час міграції перетинається як мінімум один кордон. Часовий критерій пов'язується з визначенням звичного місця проживання індивіда, для чого встановлюються тривалість і причини проживання у відповідному місці [9]. Суттєвим недоліком цього визначення є те, що воно стосується винятково міжнародної міграції.

Базові норми міграційного права України покликані впорядкувати однорідні суспільні відносини, що виникають у сфері міграції фізичних осіб. До них належать положення, які регулюють таку діяльність:

- процеси пересування як усередині держави, так і за її межами;
- зміну й усі елементи переходу статусу мігранта з одного в інший у процесі міграції, гарантії здійснення прав і свобод мігрантів, їх юридичну відповідальність;
- діяльність держави щодо утвердження й забезпечення наданого нормативно-правовими актами юридичного статусу різним категоріям мігрантів [10].

Ядром предмета міграційного права України є міграційні процеси, з якими нерозривно пов'язуються відносини щодо встановлення й реалізації статусів різних категорій мігрантів, яким необхідно за допомогою юридичних засобів відкривати простір для самореалізації.

Зазначається, що «міграційне право» з'ясовує сутність міграційних процесів у сучасному світі, зазвичай у правовому контексті, класифікує мігрантів та міграцію, розкриває сутність термінологічного інструментарію. Також розглядаються питання соціального й правового регулювання міграції, управління міграційними процесами, розкривається сутність світового, європейського й регіонального досвіду розв'язання міграційних проблем [11].

Необхідно врахувати також те, що чимало норм міграційного права України, особливо у сфері імміграції, стосується питань процесуального характеру, тобто правового регулювання порядку проходження міграційних справ. Тому в багатьох випадках його можна кваліфікувати як процесуальне право.

Отже, міграційне право України можна визначити як сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з міграційними процесами фізичних осіб, визначенням правового статусу мігранта в результаті свободи пересування, а також закріплення гарантій та обов'язків держави та її органів щодо утвердження й забезпечення статусу різних категорій мігрантів.

З відносинами, що становлять предмет міграційного права України, тісно пов'язані процедурні відносини щодо встановлення юридичних фактів і процесуальні відносини щодо розгляду міграційних справ, розгляду спорів тощо, які іноді в літературі називають допоміжними. Це є ще одним підтвердженням реалізації такого права, оскільки допоміжні відносини визначають порядок застосування норм матеріального права та забезпечують важливу якість міграційного права України – взаємозв'язок матеріальних і процесуальних засад (системність права) [12].

Особливі для міграційного права предмет і метод правового регулювання породжують характерні для нього функції. Вони полягають у реалізації інтересів особи, суспільства й держави на основі дотримання прав людини та громадянина, соціально-економічному й демографічному розвитку держави, реалізації інтересів національної безпеки. Функції міграційного права пов'язуються з реалізацією цілей державної міграційної політики та її завдань, можуть характеризуватися таким чином: як регулятивно-статичні, що орієнтовані на збереження й розвиток економічного, політичного й соціально-культурного фундаменту суспільства; як регулятивно-динамічні, що встановлюють компетенцію суб'єктів державно-правового регулювання міграційних процесів; як регулятивно-охоронні функції, спрямовані на реалізацію інтересів усіх учасників міграційних правовідносин [13].

Система міграційного права України обумовлюється системними зв'язками між його нормами та інститутами, що перебувають у певній підпорядкованості. Інтеграція й диференціація норм та інститутів обумовлюються особливостями міграційно-правових відносин, якими вони регулюються. Розглядаючи систему міграційного права України з позиції внутрішньої побудови, необхідно структурно виокремити її елементи: міграційно-правові норми та інститути міграційного права.

Норми міграційного права України є первинними структурними компонентами системи. Вони видаються або санкціонуються уповноваженими на це державними органами, є загальнообов'язковими правилами поведінки для всіх суб'єктів міграційно-правових відносин.

Виокремлюють внутрішні та змішані міграційно-правові інститути. Так, внутрішніми інститутами є інститут імміграції, інститут еміграції, інститут виїзду за межі України, інститут свободи пересування територією України, інститут повернення репресованих осіб, раніше депортованих народів тощо. Прикладом змішаного інституту міграційного права України може бути інститут видачі фізичних осіб, оскільки суспільні відносини, що складаються в цій сфері, не можуть врегульовуватися лише однією галуззю права. Саме здійснення видачі фізичної особи, яке пов'язується з перетинанням державного кордону України, є предметом міграційного права України, інші питання – предметом кримінального й кримінально-процесуального права.

Міграційно-правові інститути розрізняються змістом, структурою, методами й завданнями правового регулювання. Існують прості та складні інститути міграційного права України. Наприклад, інститут свободи пересування містить такі інститути, як свобода пересування в суб'єктивному розумінні, вільний вибір місця проживання, процеси, пов'язані із залишенням території України й поверненням, правовими обмеженнями свободи пересування. Останній містить у собі низку стадій, зокрема, отримання відповідного документа для виїзду за межі України, порядок перетинання державного кордону України.

До міграційної правової системи, крім сукупності юридичних засобів, інституційних органів, що функціонують у її межах, належать міграційна ідеологія, міграційна правосвідомість, міграційна правова культура, міграційно-правова практика тощо [14].

Отже, міграційне право України має всі сталі ознаки, які характеризують його як комплексну галузь права в системі українського права, оскільки стосується державних і соціальних інтересів. Це складає окремий предмет регулювання й сукупність владних юридичних засобів впливу держави на учасників регульованих суспільних відносин.

Міграційне право України – самостійна галузь національної правової системи, під якою необхідно розуміти науково обґрунтований, об'єктивно існуючий зв'язок інститутів і норм, що становлять єдину самостійну галузь права. Вона являє собою внутрішню побудову, визначений порядок організації й розміщення складових її частин, зумовлений характером міграційних відносин. Розглядаючи систему міграційного права України з позиції

внутрішньої побудови, слід структурно виокремити її елементи: міграційно-правові норми та інститути міграційного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брик А.Д. Миграционное право : проблемы становления как отрасли российского права / А.Д. Брик // Юрист-правовед. – 2008. – № 2. – С. 110-114.
2. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, XXI век / И.И. Лукашук. – М. : Спарк, 2000. – 261 с.
3. Міграція // Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета. – 2015. – 23 лютого. – № 2. – 16 с.
4. Хабриева Т.Я. Миграционное право как структурное образование российского права / Т.Я. Хабриева // Журнал российского права. – 2007. – № 11. – С. 3-16.
5. Демографический энциклопедический словарь / под ред. Д.И. Валентей. – М. : Советская энциклопедия, 1985. – 608 с.
6. Хомра А.У. Воспроизводство населения : территориально-организационный аспект / А.У. Хомра. – К. : Наукова думка, 1990. – 195 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.
8. Романюк М.Д. Міграції населення України / М.Д. Романюк // Економіка України. – 1999. – № 9. – С. 42-43.
9. Сови А. Общая теория населения : в 2 т. / А. Сови ; пер. с франц. Ф.Р. Окуневой. – М. : Прогресс, 1977. – Т. 2 : Жизнь населений. – 1977. – 520 с.
10. Тоцкий Н.Н. Введение в международное право : учеб. пособие / Н.Н. Тоций ; под ред. Н.А. Михалева. – М. : Международные отношения, 2003. – 400 с.
11. Бортник В.А. Навчальна програма дисципліни «Міграційне право» / В.А. Бортник. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. – 23 с.
12. Чехович С.Б. Елементарний курс міграційного права України : навч. посібник / С.Б. Чехович. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
13. Супруновський А.І. Міграційне право в системі права України / А.І. Супруновський // Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.). – О., 2010. – С. 110-112.
14. Супруновський А.І. Інституціональна і функціональна характеристика систем міграційного права України / А.І. Супруновський // Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 20-21 травня 2011 р.). – О., 2011. – Т. 1. – С. 103-105.

REFERENCES

1. Brick A.D. “Immigration Law : problems of formation as a branch of the Russian law” / A.D. Brick // *Yurist-Pravoved.* – 2008. – № 2. – P. 110-114.
2. Lukashuk I.I. *Globalizatsiya, gosudarstvo, pravo, XXI vek* [Globalization, state, law, XXI century] / I.I. Lukashuk. – Moscow : Spark, 2000. – 261 p.
3. “Migration” // *Vseukrainska informaciyno-analitichna schomisyachna gazeta.* – 2015. – 23.02. – № 2. – 16 p.
4. Habrieva T.Y. “Migration Law as a structural formation of the Russian law” / T.Y. Habrieva // *Zhurnal rosiyskogo prava.* – 2007. – № 11. – P. 3-16.

5. *Demograficheskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Demographic encyclopedic dictionary] / ed. D.I. Valentey. – Moscow : Soviet Encyclopedia, 1985. – 608 p.
6. Khomra A.U. *Vosproizvodstvo naseleniya : territorialno-organizatsionniy aspekt* [Reproduction of the population : territorial and organizational aspect] / A.U. Khomra. – Kyiv : Naukova Dumka, 1990. – 195 p.
7. *Velykiy entsyklopedychniy yurydychniy slovnyk* [Great Encyclopedic Legal Dictionary] / ed. Y.S. Shemshuchenko. – Kyiv : Yurydychna Dumka, 2007. – 992 p.
8. Romaniuk M.D. “Migrations of the population of Ukraine” / M.D. Romaniuk // *Ekonomika Ukrainy*. – 1999. – № 9. – P. 42-43.
9. Sauvy A. *Obshchaya teoriya naseleiya v 2 t.* [General theory of population : in 2 vol.] / A. Sauvy ; transl. from French by F.R. Okuneva. – Moscow : Progress, 1977. – Vol. 2 : The life of the population. – 1977. – 520 p.
10. Totskiy N.N. *Vvedenie v mezhdunarodnoe pravo* [Introduction to International Law] : [teaching guide] / N.N. Totskiy ; ed. N.A. Mikhaleva. – Moscow : Mezhdunarodnye Otnosheniya, 2003. – 400 p.
11. Bortnik V.A. *Navchalna programa distsiplini "Migratsiyne pravo"* [Curriculum of the subject “Migration Law”] / V.A. Bortnik. – Kyiv : DP “Vydavnychyi Dim “Personal”, 2012. – 23 p.
12. Chekhovych S.B. *Elementarnyi kurs mihratsiinoho pava Ukrainy* [Elementary course of migration law of Ukraine] : teaching guide / S.B. Chekhovych. – Kyiv : MAUP, 2004. – 216 p.
13. Suprunovskiy A.I. “Migration law in the legal system of Ukraine” / A.I. Suprunovskiy // *Legal life of modern Ukraine : abstract of International research and practice conference of academic teaching staff (Odessa, May 21-22, 2010)*. – Odessa, 2010. – P. 110-112.
14. Suprunovskiy A.I. “Institutional and functional characteristics of migration law in Ukraine” / A.I. Suprunovskiy // *Legal life of modern Ukraine : abstract of International research and practice conference of academic teaching staff (Odessa, May 20-21, 2011)*. – Odessa, 2011. – vol. 1. – P. 103-105.

УДК 342.7: 37.01

РОЛЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Тітомир-Зотова О.С., здобувач

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
otitomir@mail.ua*

У статті надається характеристика правовому вихованню у сфері прав людини та з'ясовується його значення для забезпечення міжнародних стандартів прав людини на національному рівні. Автор визначає правове виховання у сфері прав людини як освіту, підготовку та інформаційно-роз'яснювальну діяльність, спрямовану на виховання універсальної культури прав людини. Стверджується, що ефективне виховання в галузі прав людини не лише слугує джерелом знань про права людини та про механізми їх захисту, а й формує навички, необхідні для реалізації та захисту прав людини в повсякденному житті. Виховання в галузі прав людини заохочує підходи й моделі поведінки, необхідні для захисту прав усіх членів суспільства. Воно покликане